

УДК 341.82:948:96

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.49>

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Шкрібляк К.П.

*кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України,
приватний нотаріус
Київського міського нотаріального округу
ORCID: 0000-0001-5486-788X*

Шкрібляк К.П. Шлюбний договір в Україні та Німеччині: порівняльно-правовий аналіз.

Статтю присвячено порівняльно-правовому аналізу шлюбного договору в Україні та Німеччині з акцентом на його зміст, межі договірному регулювання, порядок нотаріального посвідчення, участь перекладача та представника, а також захист прав подружжя і третіх осіб. Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, зростанням кількості правочинів за участю громадян України, які перебувають за кордоном у зв'язку з війною, а з іншого – євроінтеграційним курсом України та необхідністю врахування європейського досвіду у сфері сімейно-правового регулювання.

Проаналізовано підходи українських науковців щодо допустимих умов шлюбного договору, доцільності створення спеціального реєстру шлюбних договорів, можливості укладення такого договору через представника, а також співвідношення принципу свободи договору та законодавчих обмежень щодо його змісту. Особливу увагу приділено питанням захисту інтересів третіх осіб у разі внесення змін до шлюбного договору, особливостям посвідчення договорів з іноземним елементом, ролі перекладача та необхідності двомовного оформлення договору. Обґрунтовано, що в умовах зростання транскордонних сімейних правовідносин українська нотаріальна практика потребує вдосконалення як у частині законодавчого регулювання, так і в частині методики правового консультування сторін. Авторкою наголошено, що важливого значення набуває роль нотаріуса в процедурі посвідчення шлюбного договору. Нотаріус не може зводити свою функцію лише до формального засвідчення підписів або реєстрації волевиявлення сторін. Обов'язок роз'яснення правових наслідків правочину передбачає активну правопросвітницьку й превентивну функцію нотаріуса.

Зроблено висновки про необхідність подальшого нормативного й доктринального опрацювання змістовних меж шлюбного договору, процедур його посвідчення та механізмів врахування іноземного правопорядку. Додатково акцентовано, що порівняльний аналіз дає можливість виокремити не лише відмінності у нормативній техніці, а й спільні підходи до забезпечення балансу приватної автономії сторін, добросовісності договірному регулювання та судового контролю за недопущенням істотної диспропорції в майновому становищі подружжя.

Ключові слова: шлюбний договір, нотаріальне посвідчення, порівняльно-правовий аналіз, іноземний елемент, майнові права подружжя, аліментні зобов'язання, представництво, криптоактиви.

Shkribliak K.P. Marriage contract in Ukraine and Germany: comparative legal analysis.

The article is devoted to a comparative legal analysis of the marriage contract in Ukraine and Germany, with a focus on its content, limits of contractual regulation, notarization procedure, participation of an interpreter and a representative, as well as protection of the rights of spouses and third parties. The relevance of the study is due to the increase in the number of transactions involving Ukrainian citizens staying abroad due to the war and Ukraine's European integration course, which requires taking into account European experience in the field of family law regulation. The article analyzes the approaches of Ukrainian scholars regarding the permissible terms of a marriage contract, the expediency of creating a special register of marriage contracts, the possibility of concluding such a contract through a representative, and the correlation between the principle of freedom of contract and statutory restrictions on its content. Particular attention is paid to the protection of third parties' interests when amending a marriage contract, the specifics of certifying contracts with a foreign element, the role of an interpreter, and the need for bilingual drafting. It is substantiated that, under the conditions of increasing cross-border family legal relations, Ukrainian notarial practice requires further improvement both in terms of legislation and in terms of legal counselling methodology for the parties. The author stated that the role of a notary is crucial in the procedures for concluding any contract. A notary cannot limit their function to merely formally confirming notifications or restoring a

person's will. The obligation clarifies the legal issues of a legal entity before the assets of the notary's legal protection and preventive functions.

The author concludes that further regulatory and doctrinal elaboration is needed regarding the substantive limits of the marriage contract, the procedures for its notarization, and the mechanisms for taking foreign legal orders into account. The comparative perspective also makes it possible to identify common approaches to balancing private autonomy, good faith in contractual regulation, and judicial control aimed at preventing substantial disproportions in the spouses' property position.

Key words: marriage contract, notarization, comparative legal analysis, foreign element, spouses' property rights, maintenance obligations, representation, crypto assets.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена двома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, значна кількість громадян України внаслідок повномасштабної війни перебуває на території держав Європи, що об'єктивно збільшує кількість сімейних правовідносин з іноземним елементом. По-друге, курс України на інтеграцію до Європейського Союзу актуалізує потребу в осмисленні європейських моделей договірної врегулювання шлюбних відносин та можливостей їх адаптації до українського правопорядку. У цьому контексті особливого значення набуває питання змісту шлюбного договору, меж договірної свободи подружжя, порядку нотаріального посвідчення договорів за участю іноземців, а також їх подальшого використання в іншій державі.

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика шлюбного договору висвітлювалася у працях із міжнародного приватного права, сімейного права та порівняльного правознавства [1–4]. У вітчизняній науці значна увага приділялася загальним питанням правової природи шлюбного договору, його змісту та місцю в системі сімейно-правових договорів, а також окремим аспектам зарубіжного досвіду [5–10]. Водночас порівняльний аналіз українського та німецького регулювання, особливо в контексті нотаріальної практики та посвідчення договорів з іноземним елементом, потребує подальшого опрацювання.

Метою статті є узагальнення наукових і практичних підходів до правового регулювання шлюбного договору в Україні та Німеччині, виявлення колізійних і дискусійних питань, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства та нотаріальної практики.

Виклад основного матеріалу. У сучасній доктрині шлюбний договір розглядається як інструмент індивідуалізації майнового режиму подружжя та врегулювання пов'язаних із ним майнових прав і обов'язків. Узагальнення зарубіжного досвіду свідчить, що в багатьох правопорядках предметом такого договору є насамперед майнові права та обов'язки подружжя, порядок розподілу майна, взаємне утримання, а також інші наслідки припинення шлюбу [8, с. 38–41].

У вітчизняній науці висловлено низку пропозицій щодо розширення змісту шлюбного договору, створення окремого реєстру шлюбних договорів, допущення представництва при його укладенні та можливості врегулювання в ньому додаткових питань, пов'язаних із сімейним життям [9, с. 84]. Окремі з таких ідей заслуговують на увагу, однак потребують критичної оцінки з урахуванням природи шлюбного договору, функцій нотаріуса та необхідності захисту прав третіх осіб.

Так, дискусійним є питання про допустимість внесення змін до шлюбного договору після виникнення зобов'язань перед третіми особами. Враховуючи функціональне значення шлюбного договору для визначення майнового режиму подружжя, а також можливий вплив його умов на інтереси кредиторів, доцільно виходити з того, що зміни до такого договору не повинні погіршувати становище третіх осіб. У цьому аспекті заслуговує на підтримку підхід, за яким у разі виникнення відповідних зобов'язань зміни до шлюбного договору, що погіршують умови виконання обов'язків перед третіми особами, не повинні мати для них юридичної сили.

Неоднозначною є й пропозиція щодо ведення реєстру шлюбних договорів органами державної реєстрації актів цивільного стану. Оскільки шлюбний договір посвідчується нотаріально, логічним видається пов'язувати функцію обліку таких договорів саме з нотаріальною системою. Такий підхід узгоджується і з чинною моделлю функціонування інших реєстрів, ведення яких забезпечується в межах нотаріальної діяльності.

Окремого аналізу потребує питання змістовних меж шлюбного договору. В українському праві законодавець досить обережно підходить до можливості включення до нього положень, що стосуються особистих немайнових відносин подружжя та прав дитини. Водночас надмірно жорсткі заборони у цій сфері можуть суперечити загальній ідеї свободи договору. Разом із тим твердження про можливість «обходу» законодавчих обмежень шляхом зміни назви договору або включення до нього елементів інших домовленостей не може вважатися прийнятним для науково-практичного дискурсу. Більш коректним є висновок про необхідність чіткого законодавчого визначення допустимих меж комплексного договірної регулювання сімейних відносин із урахуванням принципу найкращих інтересів дитини та заборони погіршення її правового становища.

Значну науково-практичну складність становить і питання посвідчення шлюбного договору через представника. З одного боку, така можливість може бути затребуваною в умовах перебування одного з майбутнього подружжя або подружжя за кордоном. З іншого боку, сама природа шлюбного договору як акта, що відображає узгоджену особисто-майнову волю сторін, вимагає особливої уважності до обсягу представницьких повноважень. За таких умов нотаріус не може обмежитися загальним посиланням на наявність довіреності; повноваження представника мають бути спеціальними, чітко окресленими й такими, що дозволяють встановити волю довірителя щодо істотних умов договору. Відтак питання представництва при укладенні шлюбного договору потребує окремої законодавчої регламентації, зокрема щодо змісту довіреності та меж дискреції представника.

Німецький підхід до шлюбного договору демонструє ширше охоплення майнових наслідків шлюбу, включаючи режим майна, утримання після розлучення, пенсійні аспекти та спадкові наслідки [11–14]. Це означає, що шлюбний договір з німецьким елементом не може оцінюватися виключно крізь призму українського сімейного законодавства. Для українського нотаріуса це створює додаткове навантаження, оскільки належне роз'яснення правових наслідків договору в подібних випадках потребує врахування іноземного правопорядку. Саме тому при посвідченні таких договорів доцільною є взаємодія з фахівцями відповідної іноземної юрисдикції, насамперед адвокатами, які практикують у Німеччині та обізнані з місцевим сімейним, спадковим і пенсійним законодавством.

Питання вибору права, що підлягає застосуванню до шлюбного договору, нерозривно пов'язане з місцем проживання подружжя, місцем знаходження їх основних активів та очікуваною територією дії договору. За таких умов визначальним критерієм має бути не вартість нотаріального посвідчення, а юридична ефективність договору й можливість його належного використання в державі, з якою правовідношення має найбільш тісний зв'язок.

З аналізу німецьких матеріалів випливає, що шлюбний договір не повинен суперечити основним закладам шлюбу, порушувати закон чи моральні засади, а також завдавати шкоди третім особам, зокрема дітям [11]. Такий підхід кореспондує з необхідністю перевірки не лише формальної законності умов договору, а й їх змістовної справедливості. У цьому сенсі заслуговує на увагу і питання встановлення строку дії шлюбного договору. Формальна можливість визначення загального строку дії договору, передбачена українським законодавством, не завжди узгоджується з правовою природою шлюбу як тривалого сімейного союзу. Тому умова про строк має оцінюватися з позиції її функціонального призначення та відсутності суперечності сутності шлюбного договору.

У правозастосувальній площині особливу увагу слід приділяти посвідченню шлюбних договорів за участю іноземців. У таких випадках вирішального значення набуває належне забезпечення розуміння сторонами змісту договору. Якщо одна зі сторін не володіє українською мовою, участь перекладача повинна бути не формальною, а процесуально значущим елементом нотаріального провадження. Видається доцільним не лише відображати дані перекладача у посвідчувальному написі, а й законодавчо деталізувати вимоги до підтвердження його кваліфікації, а також передбачати можливість двомовного оформлення шлюбного договору. Такий підхід підвищує гарантії усвідомленого волевиявлення сторін і полегшує подальше використання документа за кордоном після його належної консульської або апостильної легалізації.

Окремим проблемним блоком є визначення складу дошлюбного та спільного майна в умовах сучасної економіки. Якщо щодо нерухомості, транспортних засобів чи банківських рахунків наявні відносно зрозумілі механізми підтвердження права власності й часу набуття активу, то щодо готівкових коштів, творів мистецтва або цифрових активів така ідентифікація є значно складнішою. Це актуалізує питання про доцільність детального опису в шлюбному договорі складу дошлюбного майна та джерел його походження, якщо сторони бажають надалі уникнути спорів щодо правового режиму придбаних за ці кошти речей.

У цьому контексті окремої уваги потребують криптоактиви. Їх висока волатильність, різноманітність правових режимів у різних юрисдикціях і складність підтвердження вартості та належності конкретній особі зумовлюють особливі труднощі під час формування змісту шлюбного договору. Тому нотаріус, з'ясовуючи питання про майновий стан сторін, має принаймні роз'яснити ризики, пов'язані з фіксацією такого активу в договорі, а також доцільність належного документування моменту його набуття, обсягу та оціночної вартості.

Нарешті, важливого значення набуває роль нотаріуса в процедурі посвідчення шлюбного договору. Нотаріус не може зводити свою функцію лише до формального засвідчення підписів або реєстрації волевиявлення сторін. Обов'язок роз'яснення правових наслідків правочину передбачає активну правопросвітницьку й превентивну функцію нотаріуса. Водночас межі такого роз'яснення потребують обережності, оскільки нотаріус не повинен підміняти волю сторін власною оцінкою доцільності їх домовленостей. У цій площині необхідне подальше фахове обговорення стандартів нотаріального консультивання, особливо в ситуаціях, коли одна зі сторін потенційно опиняється в істотно менш вигідному майновому становищі.

Окремо слід звернути увагу на співвідношення шлюбного договору з процедурами визнання і виконання правочинів за кордоном. Для сторін, які проживають у різних державах або мають майно в кількох юрисдикціях, значення має не лише належне посвідчення договору в державі його укладення, а й можливість практичного використання такого документа під час розірвання шлюбу, спадкування, виконання аліментних обов'язків або вирішення спорів щодо режиму майна в іншій країні. Саме тому ще на етапі підготовки проєкту договору необхідно оцінювати, чи не суперечать його умови імперативним нормам іноземного права, чи не потребуватиме документ апостилювання або консульської легалізації, а також чи буде зрозумілим його зміст для іноземних органів, суду, адвоката або нотаріуса. У практичному вимірі це означає, що формула «договір дійсний в Україні» не завжди гарантує його однакову ефективність у Німеччині, якщо зміст прав та обов'язків сторін сформульований з урахуванням лише українських законодавчих конструкцій.

Крім того, у контексті подальшого розвитку українського сімейного права доцільно посилити методичні стандарти нотаріального консультування під час посвідчення шлюбних договорів. Ідеться не про втручання нотаріуса у свободу розсуду сторін, а про належне інформування кожного з майбутнього подружжя чи подружжя щодо правових наслідків обраної моделі майнового режиму, ризиків включення складних активів, можливого впливу договору на права кредиторів, а також про необхідність узгодження змісту договору з іншими правочинами сторін. У випадках, коли одна зі сторін перебуває у вразливішому економічному становищі або не володіє мовою документа, підвищується значення ретельної перевірки усвідомленості та добровільності волевиявлення.

Такий підхід відповідає превентивній функції нотаріату і водночас сприяє зменшенню кількості майбутніх судових спорів щодо дійсності чи справедливості умов шлюбного договору.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави для таких висновків. По-перше, інститут шлюбного договору в умовах зростання транскордонних сімейних відносин набуває для України особливого практичного значення. По-друге, порівняння українського та німецького підходів свідчить про потребу подальшого вдосконалення національного законодавства в частині визначення допустимого змісту шлюбного договору, порядку внесення до нього змін, обліку таких договорів і можливості їх укладення через представника. По-третє, посвідчення шлюбних договорів з іноземним елементом потребує посилення вимог до мовного забезпечення нотаріального провадження, участі перекладача та належного врахування іноземного правопорядку. По-четверте, потребують додаткового дослідження питання фіксації у шлюбному договорі сучасних активів, зокрема криптоактивів, а також стандарти роз'яснювальної діяльності нотаріуса при посвідченні договорів, що можуть істотно впливати на майновий баланс сторін. Отже, подальший розвиток цього інституту має відбуватися одночасно на нормативному, доктринальному та практичному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгєрта і В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2012. 376 с.
2. Вайцєховська О.Р., Руденко О.В. Міжнародне приватне право. Особлива частина: навч. посіб. Харків: Право, 2023. 520 с.
3. Vatrás V., Stefanchuk M., Maliuha L., Oksaniuk O., Sydorenko D. Applied Dimensions of the Implementation of Family Law Rights by Subjects of Domestic Relations. Janus.net, e-journal of international relations. Thematic Dossier-Rule of Law, Human Rights, and Institutional Transformation in Times of Global and National Challenges, Vol. 16, № 2, TD3, March 2026, pp. 8-29. URL: <https://janusnet-ojs.autonoma.pt/index.php/janus/article/view/284>.
4. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз різних правових систем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2009. 112 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0409U003641>.
5. Ганько Ю. Особливості укладення шлюбного договору у Франції. Літописець: збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)». Житомир, 2019. Вип. 15. С. 45-48.
6. Фурса Є.Є. Шлюбний договір: досвід Франції, Данії, Мексики та його значення і діяльність консула із його посвідчення. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Recent advances in scientific world» (6-8 серпня 2022 р., м. Монтерей, Мексика). Monterrey: Mendez Editores, 2022. С. 83-92. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1073>.
7. Довгєрт А. Міжнародне приватне право: зміна концепції. Київ: Алерта, 2024. 256 с.
8. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 38-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_9_8.

9. Соболев В.П. Шлюбний договір: зарубіжний досвід і перспективи його запозичення в законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 84. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/21>.
10. Сафончик О.І. Шлюбний договір і ІТ: проблемні питання застосування. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16972>.
11. Шлюбний контракт в Німеччині. АО «Бахмач та партнери». URL: <https://bakhmachandpartners.com/ua/simeine-pravo/shlyubnij-kontrakt-v-nimechchini>.
12. Шлюбний договір. Німецький центр «Аренс і Шварц». URL: <https://ahrens.kiev.ua/%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80-%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%B1-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0-410-ua.html>.
13. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). § 1353. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1353.html.
14. Ehevertrag Muster: Beispiel zum Download. URL: <https://www.rechtsanwalt-bartels.de/dierechtsgebiete/familienrecht/ehevertrag/muster-ehevertrag.html>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації: 3.04.2026